

DR. J. G. GERARD CSOMAVAL KAPCSOLATOS TERVE

James Gilbert Gerard doktor 1826. május 29-i hivatalos memorandumát a szakirodalom nem ismeri, pedig több szempontból is érdekes. Szélsőségesen romantikus kegyelele mellett a kizsákmányoló gyarmatosítás létünetéről álmodik, olyan korról, amikor a felfedezőket felváltják az ásványok, kövületek, emlékek nyomába szegődő, lelki testvéreket kereső barangolók. Ugyanakkor illusztrálja a Ladak, Tibet és Belső-Ázsia iránti kíváncsiság divatos szenvedélyét a Kelet-indiai Társaság tisztjei és orvosai körében a XIX. sz. 20-as és 30-as éveiben, s azt is, mennyire áradt ki ez a lelkesedés olyan utazókra, mint Csoma, s az őt saját zsebéből tibetizálásra felfogadó Moorcroft. Azonnali elhelyezést, azaz büntetést maga után vonó elvetése viszont rávilágít a katonai feljebbvalók egyidejű, 'tréfát nem ismerő' keménységére, amin csak a civil kormányzat jóakarátú beavatkozása enyhíthetett.¹ Fontos adatokat tartalmaz Csoma második, eddig nagyon kevésse felderített és sikertelennek elkönyvelt zanszkári tartózkodásáról is. Kísérő levelei alátámasztják a támaszpont parancsnokának s egyben a kormány helyettes főfelügyelője segédjének, azaz politikai tisztjének, C.P. Kennedy századosnak nagyfokú megértését, miközben felvillantják a szolgálati út alkalmasint véleményezést kiváltó állomásait.

A GERARD FIVÉREK

Alexander, Patrick és James Gilbert Gerard tekintélyes szellemi hagyományokkal rendelkező aberdeen-i családból származtak, katonai szolgálatban pályájukat Brit-India pandzsábi hegyvidékének és kinnauri területének szentelték, és ottani, úttörő földrajzi felméréseikkel, valamint kereskedelmet fejlesztő, szociális fellendülést szolgáló tevékenységeikkel váltak híressé. Akárcsak skót honfitárs barátaik, a szintén sokat mozgó Fraser fivérek, mindhárman szerepelnek a nemzet jeleseinek panteont emelő brit életrajzi lexikonban (Dictionary of National Biography) és ennek indiai megfelelőjében (Dictionary of Indian Biography). Ezek a források az orvos J.G. legfőbb érdeméért azonban nem dél-

1. Az érintett beadvány elbírálását a bengáliai politikai tanácskozások jegyzőkönyvei nem tükrözik, J.G. Gerard 1826. okt. 20-án kelt megkövető petíciója viszont arra vall, hogy a levelet elutasították, írójával pedig tudatták, eltávolították a határvidékről. Ld. Bengáliai Politikai Tanácskozások. 1826. nov. 24. N° 19. The British Library, IOR/P/125/7.

himalájai szolgálatait, hanem az Alexander Burnes-féle, Kabul-Kunduz-Khulum-Balkh-Bokhara-Merv-Mesed-Asztrabád-Kaszipi-tenger vonalát követő expedícióban való, Mesedig tartó részvételt emelik ki. Kőrösi Csoma ismerői viszont tudják, hogy orbai széki eredetkutatónk valószínűleg az ő propagandájának köszönhette azt az állami támogatást, amellyel a Himalájából Kalkuttába utazhatott, s ott befejezhette nagy tibetista munkáit.

J. G. Gerard 1820-ban kezdett el levelezni William Moorcroft emberorvosnak indult állatorvossal, aki akkor már Ladakban tartózkodott. Rövidesen (nyilván tengerszint feletti magasságmérésre alkalmas) messzelátót és barométert küldött neki. A rákövetkező évben pedig szabadságot kért arra, hogy meglátogathassa ezt a föld- és néprajzi fölfedezéseiért, növénytani gyűjtéséért, kereskedelmi- és gazdasági felméréseiért s politikai elenzéseiért rendkívül nagyra tartott kollégáját. Amikor fölöttesei kirívó könnyelműségét megróva visszautasították kérését, nem csüggedt el, hanem továbbra is fenntartotta a kapcsolatot Moorcrofttal, oltóanyagokkal látta el, s megpróbálta hozzá maga helyett valamelyik bátyját delegálni. Először a földrajzi tanulmányai mellett a kormány javára finom kecskegyapjúkereskedelemmel (pashmina) foglalkozó hadnagy Patrick jött számításba, majd annak kényszerű visszakozása után a szintén hadnagy és geográfus Alexander. 1822 júniusára a terv annyira beért, hogy Moorcroft Spitibe menesztette fiatal útítársát, George Trebeck-et, előrehaladásában segítse onnét azt a testvért, aki arrafelé éppen felbukkan. Végül is egyik Gerard sem jutott el Ladakba.²

J. G. GERARD CSODÁLATA CSOMA IRÁNT

Amikor 1824. november 26-án Csoma Moorcroft ajánlólevelével Ladakból Szabáthúba érkezett, elsőnek Gerard doktor, a helyőrség orvosa fogadta. Mivel a székely oltalomkereső hat és fél hónapig maradt a garnizonban, bőven adódott alkalom arra, hogy együtt legyenek. A fiatal skót sok rokonszenvet érezhetett a magyar vándor iránt, s nagy tisztelettel nézhetett fel rá. Legalábbis erre enged következtetni az a hosszú, magasztaló levél, amit a tibetizmusba temetkező székely hősies egyéniségéről és nyelvészeti eredményeiről írt azután, hogy egy túráján Kanamot menet is és jövet is útba ejtve, őt Kinnaur tartományban 1828. szeptemberében és novemberében meglátogatta. Dichhimnusát hosszú földrajzi beszámolóba ágyazva a baráti William Frasernek címezte úgy, hogy arról mások is kaphassanak másolatot, s világszerte átvehessék nemcsak a tudományos folyóiratok, hanem közérdekűbb fórumok is.³ Erre az ügyesen álcázott pamfletra szük-

2. Ennek az epizódnak számos dokumentuma különböző jelzetekkel szétszórta megtalálható Londonban a brit nemzeti könyvtár Moorcroft-kézirat gyűjteményében.

3. Ld. Duka Tivadar. Kőrösi Csoma Sándor dolgozatai. 1885. Budapest: MTA, 72-89. l. + 89-91. l., stb.

ség volt a Bengáliai Ázsiai Társaság akkori titkárának, H.H. Wilsonnak halogató magatartása miatt a Moorcroft és Csoma érdekeivel kapcsolatos ügyekben.⁴

MOORCROFT INGÓSÁGAINAK VISSZASZERZÉSE

A Kelet-Indiai Társaság ménese Afganisztánban elhalálozott főfelügyelőjének hátrahagyott javait – amennyire lehetett – bennszülöttek mentették meg. 1827. tavaszán Guru Das Singh pandzsábi bankár Kabulból iratok halmazainak jutott birtokába, egy muzulmán ügynök pedig lovakkal és egyéb vagyontárgyakkal tért vissza a helyszínről. Mindazonáltal Moorcroft nyomtatott könyvei, fontos térképei, számvitele és az utolsó napjainak följegyzései csupán 1833-ban kerültek meg. (Éppen Alexander Burnes és J.G. Gerard híres expedíciójának egyik eredményeként. Ld. alább.) Ezeket a Bengáliai Ázsiai Társaság gondjaira bízta, ahonnet később 'eltűntek'.⁵

J. G. GERARD FEGYELMIJE

Röviddel azelőtt, hogy a skót katonaoorvos hivatalos beadványban folyamodott volna azért, hogy Csomával Zanszkárból Afganisztánba zárandokolva összeszedje az elhunyt Moorcroft hátramaradt kéziratait és egyéb ingóságait, fizetésemelést kért és kapott, s még elő is léptették. (Assistant Surgeon-ból Surgeon-nak.) Fölötteseiben szemében meglehetősen extravagáns új kérélmé igy arcátlannak tűnhetett. Rosszul hathatott az is, hogy C. P. Kennedy százados tanúskodása szerint távollétében szabadságon lévő kollégák könnyen helyettesíthették. S mintha nem vette volna figyelembe, hogy David Ochterlony tábornok és a hatalom más fontos letéteményesei előtt is 1822-re Moorcroft persona non grata lett, hogy a Brit-indiai Kormány magát formálisan elhatárolta felhatalmazás nélküli államszerződésben kicsúcsosodó ladaki diplomáciájától, mire a Kelet-indiai

4. Talán sértett önértékből, talán önzésből Wilson lehetőségeihez képest visszaélt Csoma anyagi függőségével. Ld. Bethlenfalvy Géza. „Csoma dokumentumok indiai levéltárakban”. Keletkutatás, 1985. tavasz, 75–81. í. Kiaknázatlan szélesebb dokumentációs alapokon Wilson körmönfontosságáról árnyaltabb képet ad Marzell, P.J. „William Moorcroft's Pioneering Memorandum to the Secretary of the Asiatic Society of Bengal on the Letters, Writing, Language and Culture of Tibet and Its Vicinity”. Dodin, Thierry & Ráther, Heinz, szerk. 1997. Recent Research on Ladakh 7. Ulm: UKAS.

5. A Társaság összejöveteléről készült jegyzőkönyvek arra mutatnak, hogy Londonba továbbították őket a közben Angliában szanszkrit professzorként elhelyezkedett H. H. Wilsonnak, aki W. Moorcroft és G. Trebeck vezéres nagy útjának dokumentumait kiadásra ott naplószerű beszámolóvá dolgozta át. Ld. Journal of the Asiatic Society of Bengal, N°s 17 & 34. A háttérrel fölvázolta Alder, Garry. 1985. Beyond Bokhara – The Life of William Moorcroft Asian Explorer and Pioneer Veterinary Surgeon 1767–1825. London: Century, 363 & 367. í.

Társaság felfüggesztette fizetését, őt magát pedig visszahívták Indiába. Amikor Csoma Szabáthuban először jelentkezett, a brit hatóságok hónapokig fontolgatták, visszaengedjék-e őt olyan területre, amely a tibeti érdekszférához tartozik, s ahonnan ő a saját felelősségére átmehetett volna Nagy-Tibetbe is. Attól féltek ugyanis, hogy a tibetiek nem tudnak különbséget tenni egy magyar peregrinus és egy brit alattvaló között, s hogy brit felségterületről történő engedélytelen behatolásért majd a brit közegeket hibáztatják. Két évvel később elfogadták tibeti szomszédjaik tiltakozását az ellen, hogy a Himalájában utazgató brit tisztek megkísérlik átlépni a tibeti határt (a jegyzéket maga Csoma fordította le nekik angolra), s parancsban megtiltották, hogy kötelékiükből katonák vagy civilek ilyesmire merészkedjenek, még ha kíváncsiságuk természetes is.⁶

J. G. GERARD EMLÉKE

Alexander Burnes szenzációt keltő útleírása megbízatásáról Kabul, Tatárföld és Perzsia felderítésére híressé és gazdaggá tette szerzőjét, akit ünneplések sorozata, tiszteleti tagságok, kitüntetések és a lovaggá ütés jutalmaztak. Dicsősége elhomályosította ötletgazda útítársának érdemeit. Gerard doktor rokonai, barátai és más jól tájékozott honfitársai megpróbálták elejét venni ennek a méltánytalanságnak elsősorban a Bengáliai Ázsiai Társaság folyóiratában, de ezen igyekezetük nem vezetett tartós eredményre.⁷ Alexander és Patrick Gerard számos mintával és műtárggyal eljuttatta a Társaság múzeumának James Gerard fivérük ásvány- és kövületgyűjteményét is, amelyeknek átvételéről a folyóirat ildomosan tájékoztatta a tagokat. Ma azonban ezekre a közleményekre úgyszólván már senki sem emlékszik. Ezen a sajnálatos feledésen kíván némileg változtatni a jelen dolgozat.

6. Ld. The British Library, IOR F/4/1181 Coll'n N° 30743/9. Marcell Péter. „Kőrösi Csoma Sándor kormányzati elbírálása illetve támogatása Brit-Indiában a hivatalos akták fényében”. Gazda József szerk. 2000. Kőrösi Csoma Sándor és a magyarság keleti eredete. Kovászna, KCSSKME, 46–48. l.

7. Ld. Journal of the Asiatic Society of Bengal: “A Sketch of the Route and Progress of Lieutenant A. Burnes and Dr. Gerard. By a recent Traveller” [I. /1832/ N° 4, 139–145. l.], valamint “Continuation of the Route of Lieut. A. Burnes and Dr. Gerard, from Pesháwar to Bokhára” / “Continuation of Dr. Gerard's Route with Lieut. Burnes, from Bokhára to Meshid” [II. /1833/ N° 13, 1–22. l. és N° 15, 143–148. l.]. Ezeket a beszámolókat 1833-ban A. Burnes különböző jelentései követték [N° 16, 17, 18, 19, 23], majd 1834-ben Dr. Gerard “Memoir on the Topes and Antiquities of Afghanistan” c. dolgozata [N° 32]. 1834. aug. 6-án a Társaság ülésén részleteket olvastak fel angolul Mohun Lal munshi úti naplójából attól a naptól fogva, hogy a muzulmán titkár csatlakozott Burnes expedíciójához [N° 31, 134. l.].

AZ ÉRINTETT SZEMÉLYEK SZÜLETÉSI ÉS ELHALÁLOZÁSI ÉVEI:

Burnes, Sir Alexander (1805-1841)
Gerard, Alexander (1792-1839)
Gerard, James Gilbert (1793? v. 1795?-1835)
Gerard, Patrick (1794-1848)
Kennedy, Charles Pratt (1789-1875)
Metcalfé, Charles Theophilus, Baron (1785-1846)
Moorcroft, William (1767-1825)
Murray, William (1791-1831)
Fraser, James Baillie (1783-1856)
Fraser, William (1784-1835)
Ochterlony, Sir David, Baronet (1758-1825)
Wilson, Horace Hayman (1786-1860)

DOKUMENTUMOK*

Bengáliai Politikai Tanácskozások. 1826. június 30. N°s 10-11. [The British Library. IOR/P/244/48]

N° 10

G. Swinton Esqre Kormánytitkárnak – Politikai Osztály – Vilmós Erőd.–
Uram,

Van szerencsém beadni egy sürgöny másolatát a Helyettes Főfelügyelőtől
Ambálában. –

Delhi-i Rezidencia – 1826. június 6.

Udvariassági formula
Aláírta / C.T. Metcalfe, Rezidens.

N° 11

Sir Charles Theophilus Metcalfe Báró Rezidensnek

Delhiben. –

Uram,

Abban a szerencsében van részem, hogy továbbítsam azoknak a leveleknek a
másolatát, amelyeket Kennedy Százados és Asszisztens és Mr. Gerard Sebész
[Surgeon, hivatalos cím] adott át nekem, ezeket az utóbbi dzsentlemen sürgető
kéérésére továbbítom.

* Dr. Gerard kacifántos levelének magyarra ültetése Pielderné Orosz Judit szíves fordításán alapszik.
[Eredetijének hivatalos másolatában Ladak általában Ludakhnak írva szerepel.]

A Helyettes Főfelügyelő Hivatala, Simlai Tábor, 1826. június 1.

Udvariassági formula

Aláírta / W. Murray, Helyettes Főfelügyelő

Murray Százados Helyettes Főfelügyelőnek a Szík és Hegyi Államokban,
Ambálában

Uram,

Van szerencsém továbbítani önnek egy levelet címemre az Első Nasszíri Zászlóalj Gerard Segédsebészétől [Assistant Surgeon].-

Amennyiben a Kormányt érdekli, hogy megszerezze a néhai Mr. Moorcroft tulajdonát, meggyőződéssel ajánlhatom Mr. Csoma de Köröst, mint egy olyan személyt, aki különösen illetékes egy ilyen vállalkozásra, és az a véleményem, hogy Mr. Gerard könnyen el fog találni abba a kolostorba, amelyben Mr. Csoma most irodalmi munkáival foglalkozik, és könnyen ráveheti őt az expedíció vállalására Kabulba.-

Mr. Gerard szakmai kötelezettségei ellátásának biztosítására távollétének ideje alatt, amelyről nem hiszem, hogy mindent egybevetve kitehetne három hónapot, könnyen megállapodhatnék egy orvos úriemberrel, aki most itt tölti szabadságát.-

Amennyiben Mr. Gerard szolgálatait elfogadja a Kormány, hogy Zanszkárba mehessen, folyamodványt intézek a Katonai Osztályhoz, hogy haladéktalanul útra kelhessen, mivel a Himaláján való átkelés időszaka rövidesen lejár.-

Nem félek attól, hogy bármiféle nehézségek is támadhatnak abban, hogy Mr. Gerard ezidőtájt Ladakba érjen, de amennyiben Mr. Csoma de Körös vállalja az utat, szükséges lesz őt ellátni néhány száz rúpiával, mivel tudom, hogy ő most barátai nagylelkűségéből él.

Szabáthu, 1826. május 29.

Aláírta / Mr. Kennedy Százados, a Helyettes Főfelügyelő Segédje

Hiteles Másolat

Aláírta / Mr. Murray Helyettes Főfelügyelő

C. P. Kennedy százados úrnak

A Helyettes Főfelügyelő Segédjének

Soobathoo.

Tisztelt Uram!

A szomorú jelentés csalódása Moorcroft úrról és társairól véget vet maradék kételyeinknek; már értesültünk társának, Trebeck úrnak a haláláról, és arról, hogy az egyetlen megmaradt európai ugyanarra a végzetes sorsra jutott.

Hiábavaló lenne azt a reményt táplálni magunkban, hogy Moorcroft úr és társa még élnek, túlélésük gondolata (bármennyire is kecsegtető) minden bizonynyal nem más, mint áltató tévedés. Moorcroft úr levélben küldött utolsó jelentése, amely Soobathoo-ba ért, a Peshawarnál kezdődő útvonalról számol be, amelyen a számumokkal küzdve, merészen halad előre ismeretlen emberfajok lakta ismeretlen vidékek felé, az időjárás viszontagságai közepette, amelynek kegyetlensége több társától fosztja meg. Későbbi, tavaly júniusban keltezett jelentések a Turkkisz-tánban átélt nehézségeiről szólnak, valamint a bokharai helyzetéről, ahol álrühá-ban kénytelen menekülni egy áruló úzbég cselszövéscei elől, és körülményes uta-zás során az ország határára kényszerül, egy gyanakvó barát védelme alatt, aki nagy figyelemmel követi az útját. Az utolsó jelentések viszont, amelyek elérték hozzánk, a halála fölött érzett gyász és szomorúság hangján szólnak, és mi mégis türelmetlenül vártuk a társának a visszatértét, hogy megismerjük szomorú végének történetét, és hogy megtudjuk, mi lett írásainak, tulajdonának sorsa, hogy vigasztaló elégtételt nyújtsunk a rokonoknak és barátoknak, és pontos ada-tokkal szolgáljunk a nyilvánosság számára. A remény szertefoszlott.

Ha érdekel bennünket az Utazó rendkívüli vállalkozása, amint kemény erőfe-zsítések árán, a nélkülözést vállalva halad előre távoli vidékek felé, viszontagságos körülmények közepette, ha visszavárjuk őt, ha nagyra becsüljük az irodalom, a kereskedelem és a földrajz kutatásában kitűzött céljait, akkor minden bizonynyal nem kevesebb érdeklődést kell tanúsítanunk a sorsa iránt, ki kell derítenünk, mi-lyen szerencsétlenségek érték, hogyan teltek utolsó percei idegenek körében, akik nem tudták méltányolni egy olyasvalakinek a célkitűzéseit, aki számukra érthet-ten nyelven lélegzett. Fel kell kutatnunk kéziratait és tulajdonát, de hol keressük azokat? Hol próbálkozzunk ezeknek a csillapító terveknek a kivitelezésével? Trebeck úr nem élte túl az eseményeket, hogy ismertesse velünk azokat, és a csa-pat utolsó európaija szintén elesett. Meer Isset Oollah, a Moonshce [Mir Izzet Ullah, a múnsi (azaz írástudó muzulmán titkár)], az a tanult és vállalkozó szellemű egyén, aki Elphinstone urat kísérte Kabulba, volt az első áldozata az eseményeknek, és ő Bokharában, a születési helyén halt meg. Elpusztult tehát az egész csapat.

Hat évig várt India a legnagyobb érdeklődéssel Moorcroft úr visszatérésére. Szerencsére munkája nagy része megőrződött, de Ő már nem él, hogy személye-sen elbeszélje nekünk utazásait. Kéziratairól és magándokumentumairól nem tudunk semmit, amelyek így elvesztek a világ és a barátai számára, de talán még pislákol egy halvány remény a sötétben, és bármennyire kétségbeesett vállalkozás-nak is tűnik, nem állhatunk ellen a kísértésnek, hogy keressünk, amely dicséretes és támogatásra méltó cselekedet lenne a részünkről, és függetlenül az ered-ményétől, a legmegfelelőbb kárpótlás a barátok számára. Az, hogy magam is

szeretnék közreműködni az ügyben, nem vakmerő vállalkozó kedvből fakad, sem pedig értelmetlen hősködésből, hanem a szerencsétlen emberek iránti együttérzésből, akik szembeszálltak a veszélyekkel, vállalva egy csüggesztő szolgálat hányattatásait. Kevesen tettek tanúságot bátrabb és egyben körültekintőbb szellemről, mint Moorcroft úr, és noha jómagam személy szerint nem ismertem, a valóságban közel állt hozzám; és amikor arra vágyom, hogy felfedezzem és megszerezsem annak az utazónak az utolsó maradványait, aki ilyen erőfeszítéseket tett és ilyen áldozatot hozott, abban a hízélgő gondolatban bízom, hogy létezik egy ember, egyetlen ember, aki az utat és a célkitűzéseket felvállalva a siker reményét élesztheti bennünk. Ez az ember pedig éppen nem más, mint Kőrösi Csoma Sándor úr, a Magyar Utazó, aki Moorcroft úr utazása révén érkezett Soobathoo-ba, és akinek a neve, mint hatalmas tehetséggel megáldott és az irodalmi kutatások iránt lelkesedő emberé, már ismerős a kormány számára. Ő most (amint azt Ön is tudja) egy zanszkári kolostorban van, hat napi járásra Ladak fővárosától, ahol a tibeti irodalom terén folytat kutatásokat, ennek eléréséért hálaival tartozik a kormány nagylelkűségéért. Moorcroft úr személyében igaz barátira talált, Kasmírban és Ladakban találkozott, és hosszú hónapokon át bajtársak voltak, neki köszönhette létfenntartásának feltételeit Soobathoo felé vezető útján, és végül is azt a szerencsés véletlent, amelynek folytán most szellemét és tehetségét olyan kutatásra fordíthatja, amely az elismerés és a fizetség ígéretét hordozza. Pártfogója és védelmezője iránti érzelmei a hála és tisztelet legbuzgóbb érzéseiről árulkodnak, és annyira a szíven viselte annak jólétét és boldogulását, hogy aligha maradhat kétségem afelől, hogy a javaslat elfogadásra talál, felcsillantva a reményt, tekintet nélkül a vállalkozással járó veszélyekre. Ez az egyetlen erőforrás maradt, amiben bízhatunk, és bármennyire is ingatag, biztosan jobb eredményekkel kecsegtet, mint hogy lemondjunk róla.

Csoma úr minden bizonnyal adósnak érzi magát Önnek, aki érdeklődést tanúsított az ő helyzete iránt, és a kormánynak, amely nagylelkűen támogatta a nézeteit. Ami engem illet, úgy érzem, nem tekint csupán a munkája vagy a jövője passzív szemlélőjének. Most már a jötevéje és a legjobb barátja kedvéért, nem pedig az őt támogató és nézeteivel egyetértő kormány kedvéért fog készen állni a vállalkozásra. [Vagy inkább?: Most mind jötevéje és legjobb barátja kedvéért, mind az őt támogató és nézeteivel egyetértő kormány kedvéért fog készen állni a vállalkozásra.] Az útra való alkalmassága minden kétséget kizár, alkalmasságához sem fér kétség, és kérem a kormány megítéző engedélyét, hogy azonnal Zanszkárba utazhassam tetszés szerinti utasításokkal, hogy megbeszéljem Csoma úrral az utazás részleteit.

Egy olyan küldetésre való vállalkozás, amelyet az emberség diktál, nem a belőle származó előnyök alapján ítélandó meg. Egy brit kormánynak erénye,

hogy érdeklődést tanúsít egy ilyen vállalkozó szellemű Utazó iránt, aki reménytelennek ítélt, majd hogyan nem elérhetetlen vállalkozásba fogott, amelyet a sors keze darabokra zúzott. Emberi kötelességünk, hogy törődjünk másokkal, akik így feláldozták az életüket, és az expedíció lesz az egyetlen kárpótlás a rokonok és barátok számára, még akkor is, ha nem koronázza siker. Ezáltal tisztelettel adózunk nekik a küszködésükért, áldozatukért és szerencsétlen sorsukért. A projekttel kapcsolatos szándékaim és vágyaim kivitelezését illetően abbéli kívánságomat fejezném ki, hogy kihasználjam a jelen évszak minden előnyét, hogy átkelhessek a hegyeken, az esős időszak beállta előtt.

Az útvonalam vagy Sirthanpoornál [sic < Sultanpoor], Cooloo [Kulu] fővárosánál haladna el, ugyanarra, mint amerre Moorcroft úr ment Ladakba, ez lenne a legelérhetőbb és legegyszerűsebb út, ebben az esetben átkelnék a Sutlej-en a Kote Gurh-i brit állomásnál, vagy pedig átkelnék a folyón Wangtoo-nál Koonawar-ban, és áthaladnék a havas határon, amely a mi északi határunkkal szomszédos, és a Speetee [?] völgyénél haladnék tovább. Korábban megcsillantottam Csoma úrban egy halvány reményt, hogy felkeresem jövő szeptemberben elszigetelt magányában, és hogyha ez sikerül, akkor látogatásom kétszeresen fogja érdekeimet szolgálni.

Amikor Csoma úr elhagyta Soobathoo-t tavaly júniusban (amint azt Ön is tudja), százötven (150) rúpiát hagyott nálam abból az összegből, amivel a kormány ellátta őt, és a gondjainra bízta a kéziratait és könyveit. Magammal viszem a pénzt, és még annyit, amennyivel a kormány nagylelkűsége megsegít az utazás céljának kivitelezésében.

Csoma úr, habár a legtakarékosabb szokásokat gyakorolja, tartózkodása céljához aligha fogja elégségesnek találni a jelenlegi pénzügyi erőforrásait zanszkári szükségletei kielégítésére, különösen ha az illető országban való maradása elhúzódik, vagy a brit Indiába való visszatéréséhez, ha azt választja a bokharai úttal szemben, és az a százötven rúpia, amelyet a tulajdonomban hagyott arra az esetre, ha kirabolják Ladakban, nem várt támogatás lesz tervéhez, bármilyen irányba alakítsa is azokat.

Mélyen a kormány jóindulatától függ, hogy Csoma úr végre tudja hajtani kutatását, és ha az jelét adná nagylelkűségének anyagi támogatás vagy bármi egyéb formájában, semmiség lenne lelkesíteni a vállalkozót, aki már annyi nyugodt és méltóságteljes kintjárásról tett tanúságot az irodalmi kutatásai iránti izzó lelkesedésében, amelyet sem a nehézségek, sem a veszélyek, sem a nélkülözés nem ingathattak meg. Az, hogy nem ajánlom fel a szolgálataimat a végső határokig ebben a tekintetben, az nem azért van, mert ingadozom, hanem mert egy olyan jellemnek van a leginkább esélye a sikerre, aki a nép és az ország viseletét ölti

magára, egy megingathatatlan Utazónak, aki kockázatokat vállalva vigasztalanul keresi elveszett barátját. Rá majd csodálattal és együttérzéssel néznek fel géniusza, az ügy iránti odaadása, merészsége és nyugodt, egyszerű viselkedése miatt, amelyeket az irodalom lelkesítő tanulmányozásába merült szelleme és egy nagykiterjedésű feltáratlan bánya illusztrálásának szentelt tehetsége különösen megnyerővé tesz.

Csoma úr jól ismeri azoknak az országoknak természeti adottságait, és otthonosan mozog azoknak a vidékeknek a dialektusaiban, amelyek Moorcroft úr útjának helyszíneit képezték, és bár Bokharában maradt, ha csak pár napra is, de megismerkedett a politikai helyzettel, az emberek viselkedésével és szokásaival. Amennyiben előnyösebbnek ítélik őt egyenesen a kormány védnöksége alatt és annak illetékességével alkalmazni, el lehetne látni őt annak beleegyezéséről és meghatalmazásáról szóló bizonylattal, de ezen eljárás szabályainak kidolgozását a feletteseim jobb tudására bízom.

A szerencsétlen utazók ingóságainak, kéziratainak, tudományos gyűjteményének, kemény erőfeszítésük gyümölcsének, a magániratainak, egyszóval a helyzetükről szóló utolsó szomorú feljegyzéseik, érzéseik, megpróbáltatásaik a barátaik számára igencsak kedves dokumentumaiknak ügyében a kabuli udvarhoz lehetne folyamodni, amely korábban baráti viszonyt tartott fenn India brit kormányával.

Trebeck úrról azt jelentették, hogy Peshawur és Cabul között halt meg, és ezen udvarok befolyása fölöttébb kíváncsú lenne, de jaj, hol keressük Moorcroft úr maradványait, lehet, hogy Bokhara határán fekszenek, vagy az Oxus partján, vagy Koondooz mocsaraiban, vagy a talikan [?] országok kopár vidékein, idegen erőszak által kifosztva, összezördülések által szabdalva. Tegyük kísérletet a felkutatásukra, ami legalább tisztességes és emberséges.

Csoma úr zanszkári kutatásai egy hatalmas tanulmány összeállítását, ahogyan ő nevezi, egy nagy Terra incognita bemutatását ígérik, amelyet ő egy térkép formájában szeretne a világ szeme elé tárni, és ha teljesen elmerül a tanulmányában vagy a bokharai útban nem látja a siker reményét, és lefújja a javaslatot, a Ladakba tett látogatásom akkor is hasznos célokat követ, hiszen Csoma úr irányítása alatt himlóoltásokkal jót tehetnék azon vidékek lakóival, szolgálva Csoma úr nézeteit, foglalkozásom segítségével hasznára válva az ottaniaknak és nem utolsósorban a tudománynak.

Amikor Csoma úr elhagyta Soobathoo-t, egy kis gyógyszerkészletet kért tőlem, amiről ő úgy gondolta, hogy beccses lesz terveinek kivitelezéséhez, és megígérte, hogy gyakorlati orvosi kiképzésre magával hozza Soobathoo-ba a tanult lámát, aki tanulmányaiban segít neki. Egy olyan út, mint amelyet elterveztem,

akár elérem elsődleges célomat, akár nem, csak érdekes és hasznos lehet. Kész vagyok magam a tudománynak és az emberiség szolgálatának szentelni, és hasonló odaadással szeretném magammal vinni a Patalaet és elhinteni azokon az elszigetelt vidékeken más zöldségekkel. Amennyiben Csoma úr is elfogadja a bokharai út javaslatát Moorcroft úr tulajdona és papírjai ügyében, gondját viselném a kéziratoknak és az irodalmi gyűjteményeknek, és azokat visszahoznám magammal.

Ami a Soobathoo-i helyzetemből fakadó kötelezettségeket illeti, kilátásom van, hogy távollétem alatt különösebb anyagi áldozat nélkül azokat olyan orvosi szakemberekre ruházzam, akik ebben a körzetben az éghajlat előnyeinek élvezetére tartózkodnak, vagy ha lehetséges, a döntést az Ön ítéletére és hatáskörére bízám.

Amíg a kormány válaszára várok, szeretnék megszerezni a helyettes főfelügyelőtől, Murray századostól Umballahban minden információt, amit levelezése Moorcroft úrral (aki kéziratának nagy részét bízta az ő gondjaira) nyújthat, illetve a szikh ország határán való helyzete tesz hozzáférhetővé a régió kutatási sikerrel kecsegtető területeiről.

Ön, aki oly nagy izgalommal érdeklődött Moorcroft úr hogyléte iránt, és akinek jóvoltából sikerült Csoma úrnak megteremtenie megélhetésének jelenlegi feltételeit, tudom, hogy jóindulattal fogja fogadni állásfoglalásomat, s bízom Murray százados szíves támogatásában is, abban a reményben, hogy ha kérelmem jogosnak és kielégítőnek tűnik, javaslatom eljut Sir Charles Metcalfe úrhoz jóváhagyás végett, aki azt elő fogja terjeszteni a kormánynak.

Az indokok, amelyek ezen javaslat megtételére ösztönöztek, nyomósak, őszinte törődésből fakadnak, és azzal az élénk érdeklődéssel függenek össze, amit az utazók sorsa oly széleskörűen vált ki. A kormány számára a célkitűzés méltányos, a barátok számára csillapító reményt jelent, a tudomány számára kötelesség, a közelállóknak utolsó vigasz, és maga Moorcroft úr számára a legmélyebb tiszteletadás, ami a vállalkozását, odaadását és szerencsétlen sorsát illelheti. Vagyok annyira vérmes, hogy úgy véljem, azt kívánom, amit ezek, akik spontán egyöntetűséggel értenek majd egyet velem, és a kéz, amely Önhöz ír, bár gyenge, de csakis azt ismétli, ami ezek ajkairól kész felfakadni. Az út, az eredményétől függetlenül, nem minden érdek nélküli. Európaiak már nem a hódítás és pusztítás kedvéért hatolnak be a legtávolabbi vidékekre, hanem hogy oda kellemes és hasznos dolgokat vigyenek be, nem azért, hogy megrontó ércet kaparintsanak meg, hanem hogy hasznos növényeket szerezzenek be, és olyan szolgáltatásokat vezessenek be, amelyek az ember életét könnyebbé és kényelmesebbé teszik. Röviden, elő fognak tűnni, s vad nemzetek nem fogják mindezt megindulás nélkül

szemlélni, elő fognak tűnni a világ messzi részein kegyeletes utazók, akik szívből érdeklődnek testvéreik sorsa, emberek és sivatagok, barlangok, sziklák, sőt terméketlen földek iránt, elő fognak tűnni emberek, akik azért vándorolnak másokat keresve, hogy azok karjaiba vessék magukat, hogy segítségükre lehessenek és megmentsek őket.

Soobathoo,
1826. május 29-én

J. G. Gerard
Assistant Surgeon